

to se pravi, obstoja le, dokler je v tem ali onem oziru spomenik nepokvarjen in nepotvarjen poročevalec o preteklosti. Zgodovinsko stališče zahteva torej ohranitev tega, kar je na spomeniku še nepokvarjeno, prvotno, takega kot smo mi prejeli;

Tintoretto: Sv. Nikolaj.

(Novo mesto.)

zato je z zgodovinskega stališča mogoče samo varstvo, v kolikor ohranja. Temu nasproti se postavi zahteva po praktični porabnosti. Ona zahteva spomenik v takem stanju, da ga je mogoče porabljati kot prebivališče, orodje, okras itd. To

zahtevo podpira tudi estetično stremljenje po zaokroženosti, popolnosti, novosti predmeta. Konflikt se včasih zelo poostri, vendar pa je v vseh slučajih mogoč dovoljen izhod, če vse momente zadostno pretehtamo. Posebno zgodovinsko in porabno stališče se dasta še dosti lahko spraviti v soglasje. Teže je tam, kjer se oglasi popularna estetska zahteva po enotnosti, novosti. Tu mora v mnogih slučajih odnehati strogo zgodovinsko stališče, včasih pa zahteva zaokroženosti, ako se gre za ohranitev izrednih zgodovinskih vrednot. Strogo starinsko stališče pa uveljavljamo samo pri predmetih, ki so že odslужili svojo porabno dobo; razvaline starih gradov prepustimo n. pr. popolnoma zobu časa, da se udelejuje na njih in jih polagoma popolnoma zgloje.¹

Po tem kratkem uvodu bomo povedano najbolje razjasnili, če vzamemo par vprašanj spomeniškega varstva v naši deželi, ki so še ali so bila v zadnjem času aktualna.

1. Samostanska cerkev v Zatičini je eden najvažnejših spomenikov naše dežele.

Prvotno je bila to troladijska romanska bazilika z ravnim stropom, od katere so se ohranili v poznejših prezidavah še vsi zidovi. Prezbitenij je poznogotsko prezidan, cela cerkev v baročnem času na novo obokana in zvonik iz prvotne romanske kupole gotsko in nazadnje baročno prezidan. Notranja oprava je vsa iz časa baroke in rokoko. Spomeniško varstvo 19. stoletja, ki je temeljilo na historičnem nazoru v zvezi z novinsko vrednostjo, kar se pravi z drugo besedo restavrirati v prvotno stanje,² bi bilo odstranilo vse, kar ni romanskega na cerkvi. Starinska vrednost, ki vzbuja v nas močna razpoloženja ob spominu na čase, ki jih ima stavba za seboj, ob misli na njeno usodo, bi bila popolnoma uničena. Relativna umetniška vrednost,³ ki nas v nekaterih posameznostih gotovo splošno zadovolji, bi bila tudi uni-

¹ Te uvodne misli temeljijo na fundamentalni teoretični razpravi prof. A. Riegla »Der moderne Denkmalkultus«, Dunaj, 1903, s katero se bom podrobneje pečal v »Času«.

² Historično stališče: prvotno romansko, prizidano gotsko, prezidano baročno, oprava rokoko — produkt različnih slogov in dob: ohrani naj se vsako na svojem mestu kot nepokvarjen dokument svoje dobe. Novinsko stališče: vrednost ima samo prvotno, zaokroženo, enotno; vse pridelano moti zaokroženost, je tuj element, zato: zabrisati sledove preteklosti, staro izpopolniti v zaokroženo novo. Zveza obeh: Treba prenoviti nazaj v romansko, kakor je izgledalo, ko je bilo novo. Ker nimamo načrtov in slike prvotnega stanja, je naravno, da mora biti to enotno stanje kombinacija fantazije in znanstvene špekulacije.

³ Umetniško vrednost ima star spomenik za nas samo v toliko, v kolikor odgovarja našemu sočasnemu umetniškemu hotenju.